

AccessibleEU ziņojums

Būvētās vides pieejamība Eiropas Savienībā

Sadarboties, lai izveidotu pieejamāku Eiropas Savienību personām ar invaliditāti

Konsorciiju veido:

0. Kopsavilkums

Šī dokumenta mērķis ir sniegt pamatinformāciju par Eiropas Savienības (ES) politiku, tiesību aktiem un standartiem, kuru mērķis ir nodrošināt būvētās vides pieejamību ikvienam iedzīvotājam. Pieejamība ir atzīta par personu ar invaliditāti pārvietošanās brīvības un pilnīgas sociālās un ekonomiskās integrācijas veicinošo faktoru. Pēc tam, kad ES un visas dalībvalstis pieņēma ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām, pieejamība ir atzīta arī par tiesībām, kas jāgarantē ar tiesību aktiem un statūtiem.

Ziņojumā ir izklāstītas svarīgākās ES politikas jomas, kas ietvertas tiesību aktos, kam seko attiecīgie Eiropas pieejamības standarti, to darbības un piemērošanas jomas. Šī politika un noteikumi sniedz atbalstu lēmumu pieņēmējiem, plānotājiem, arhitektiem, dizaineriem, inženieriem un iepirkumu speciālistiem, lai nodrošinātu piekļuvi, drošību un lietojamību visam būvētajā vidē. Tomēr ar šiem instrumentiem vien nepietiek, un ir nepieciešami papildu pasākumi, proti, informētības palielināšana, speciālistu un visu ieinteresēto personu izglītošana un apmācība.

Reaģējot uz trūkumu dažās pieejamības jomās, ir izveidots Resursu centrs AccessibleEU, lai uzlabotu būvētās vides, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas (IKT), transporta, standartu un tiesību aktu pieejamību, veicot vairākas saskaņotas darbības. Lai gan būvētā vide tiek izdalīta atsevišķi, starp visām piecām jomām pastāv cieša saikne.

AccessibleEU izstrādās darbības, kas vērstas uz ES būvētās vides politiku, īstenošanas uzraudzību un atbilstību tiesību aktiem un standartiem, uzlabos profesionāļu piekļuvi attiecīgajām zināšanām un prasmēm, apzinot un daloties ar labo praksi un veicot pētījumus.

Pieejamība ir arī atzīta par galveno faktoru ES politikas īstenošanā ilgtspējīgas attīstības jomā saskaņā ar ANO ilgtspējīgas attīstības mērķiem (IAM).

Saturs

0.	Kopsavilkums	1
1.	Ieviešana	3
1.1.	Piekluves šķēršļi ietekmē mūs visus — un dažus vairāk nekā citus ..	3
1.2.	Jauna pieeja standartiem	4
1.3.	Pieejama būvētā vide veicina ilgspēju	6
1.4.	Pieejamība kā daļa no dizaina izglītības: kad tā kļūs obligāta?	7
1.5.	Ēku kontrole: atbilstība pieejamības noteikumiem un standartiem	8
2.	Eiropas regulas, kas attiecas uz būvēto vidi	8
2.1.	Eiropas Pieklūstamības direktīva (EPD)	8
2.2.	Direktīva 2014/24/ES - publiskais iepirkums	11
3.	Eiropas standarti, kas saistīti ar būvēto vidi	12
3.1.	Sertifikācija par pieejamības noteikumu un standartu atbilstību un “Labas prakses” atzīšana	18
3.2.	Projektēšanas vadlīnijas par būvētās vides pieejamību	20
4.	Dažas izmaiņas pieklūstamības tiesību aktos un standartos ārpus ES21	
4.1.	Apvienoto Nāciju Organizācija	21
4.2.	Likums par amerikāņiem ar invaliditāti (LAI)	24
4.3.	Kanāda	24
4.4.	Apvienotā Karaliste	25
5.	Noslēguma piezīmes	25
6.	Atsauces un tālāka lasīšana	25

1. Ieviešana

ES dalībvalstīs **piekļuve būvētajai videi** tiek uzskatīta par visu sabiedrības locekļu būtiskām pamattiesībām. Pieklūstamu vietu un telpu nodrošināšana ļauj cilvēkiem baudīt ikdienas aktivitātes un iespējas, kas notiek vai tiek piedāvātas, un ļauj viņiem droši, neatkarīgi, ērti, ar pārliecību un cieņu piedalīties. No otras puses, vietās, kur pieejamība ir vāja, daudzas personas - un jo īpaši personas ar invaliditāti - saskaras ar ievērojamiem šķēršļiem attiecībā uz piekļuvi videi, ēkām (un pakalpojumiem, kas tajās tiek nodrošināti) un būvētās vides vispārējo lietojamību.

Lai gan lielākā daļa piekļuves šķēršļu ir sastopami vecākās ēkās un vidēs, pat jaunas ēkas un iekārtas joprojām tiek būvētas, neņemot vērā visu lietotāju pieklūstamības prasības. Ir konstatēts, ka gan publiski, gan privāti finansēti projekti, piemēram, skolas un muzeji, kā arī privātmājas un biroji, neatbilst dažkārt pamata pieejamības prasībām.

1.1. Piekļuves šķēršļi ietekmē mūs visus - un dažus vairāk nekā citus

Šķēršļi būvētajā vidē, piemēram, transporta termināļos, skolās, bankās, slimnīcās un klīnikās, birojos, veikalos, kultūras, sporta un tūrisma objektos, samazina un pat traucē personām ar invaliditāti piekļūt šīm vietām un to sniegtajiem pakalpojumiem. Tas ir kopīgs visām ES dalībvalstīm, diskriminējot 87 miljonu personu ar invaliditāti tiesības, samazinot brīvību aptuveni 90,5 miljoniem iedzīvotāju vecumā no 65 gadiem, kā arī ģimenēm ar maziem bērniem un Eiropas patērētājiem kopumā ([Eiropas Komisijas 2021. gada stratēģija invaliditātes jomā](#), [Eurostat, 2020. gads](#)).

Ir svarīgi atzīmēt, ka pieejamība ir svarīga 20 % iedzīvotāju - cilvēkiem ar invaliditāti, palīdzīga 40 %, tostarp senioriem un ģimenēm ar maziem bērniem, un ērta un droša 100 % iedzīvotāju ([Dizains ikvienam](#)).

Universālais dizains, Dizains ikvienam un iekļaujošs dizains ir līdzīgas pieejas būvētās vides projektēšanai, kas vairāk nekā 20 gadus tiek praktizētas Eiropā, Ziemeļamerikā un nesen Brazīlijā, Austrālijā, Singapūrā un arvien vairāk citās valstīs. Šīs pieejas tika izstrādātas, atzīstot, ka uz standartiem balstīti tehniskie risinājumi bieži vien neatbilst dažādajām piekļuves vajadzībām visu vecumu un spēju cilvēkiem. Iepriekšējos būvnormatīvos parasti netika ņemta vērā pieejamība, un gadījumos, kad pieejamība tika iekļauta, “minimālā atbilstība” nebija pietiekama, lai apmierinātu visu lietotāju vajadzības. Būvniecības klienti parasti dod norādījumus finanšu darbiniekiem, arhitektiem un dizaineriem darīt tikai to, kas ir nepieciešams saskaņā ar noteikumiem. Tādējādi pieejamība tika plaši uzskatīta par slogu un “pienākumu”, kas jāizpilda, lai izvairītos no juridiskām sekām. Tas atturēja dizainerus izprast pieejamu ēku priekšrocības, samazinot būvētās vides kvalitāti, drošību un lietojamību daudziem lietotājiem.

Pēdējo desmit gadu laikā, pieņemot ANO 2006. gada Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (Konvencija), politikas veidotāji un standartizētāji ir pavirzījušies uz priekšu, atzīstot, ka ir svarīgi ēku un fiziskās infrastruktūras plānošanā un projektēšanā iekļaut visu personu ar invaliditāti un citu potenciālo lietotāju prasības. Tagad ir lielāka izpratne par **lietotāju dažādību**, novērtējot viņu **daudzveidīgo dzīves pieredzi**, piemēram, personu ar invaliditāti vajadzības un prasības (saistībā ar mobilitāti, ķermeņa augumu, maņu traucējumiem, ilgtermiņa veselības stāvokli, izziņu, neirodaudzveidību) un cilvēku dažādos dzīves posmus, kas ir ietekmējuši nesenos ES un starptautiskos pieejamības standartus (CEN-CENELEC, 2017).

1.2. Jauna pieeja standartiem

Inovatīva pieeja standartiem, ņemot vērā visplašākā lietotāju loka piekļuves vajadzības, ir atrodama, piemēram, Eiropas standarta EN 17210:2021 “Būvētās vides pieejamība un lietojamība - Funkcionālās prasības” šajās divās atsaucēs:

“Šajā dokumentā ietvertās funkcionālās prasības un ieteikumi ir formulēti, lietojot kvalitatīvus terminus un aprakstot sasniedzamos mērķus,

pamatojoties uz plašam lietotāju lokam piemītošo daudzveidību (aizsardzības mērķi), un tos var izmantot kā kritērijus publisko iepirkumu līgumu noslēgšanai (atbalstot Publiskā iepirkuma direktīvu), kā arī citiem mērķiem, t. i., tiesību aktiem pieejamības jomā.”

un

“Standarta funkcionālās pieejamības un lietojamības prasību pamatā ir visplašākās lietotāju vajadzības un mērķgrupas. Šīs prasības atbalsta visu cilvēku dažādību un dzīves cikla perspektīvu, t. i., personas ar fiziskiem traucējumiem, personas ar maņu traucējumiem, personas ar alerģijām, personas ar mācīšanās grūtībām/kognitīviem traucējumiem un personas ar garīgās veselības traucējumiem, personas, kurām ir ar vecumu saistīti traucējumi, kā arī personas dažādos dzīves posmos kā bērni, pieaugušie un vecāka gadagājuma cilvēki.”

Eiropas (EN) un starptautisko (ISO) standartu izmantošana kopumā ir brīvprātīga gan dalībvalstīm, gan uzņēmējiem.

Lai tehniskais standarts kļūtu par **saskaņotu Eiropas standartu** vai **normu** (dažkārt sauktu par “HEN”), kam saskaņā ar Eiropas tiesību aktiem ir juridisks spēks, piemēro divus nosacījumus:

- Standartu izstrādā viena vai vairākas no trim Eiropas standartizācijas organizācijām saskaņā ar Eiropas Komisijas pilnvarojumu. Šīs organizācijas, kas pazīstamas arī kā Eiropas standartizācijas organizācijas (ESO), ir: [ETSI](#), [CEN](#) un [CENELEC](#).
- Atsauce uz konkrēto standarta versiju ir jāpublicē ES Oficiālajā Vēstnesī.

Piemēram, standarts, ko kopīgi izstrādājušas trīs ESO, lai atbalstītu Tīmekļa piekļūstamības direktīvu (TPD), ir “[EN 301549 - pieejamības prasības IKT produktiem un pakalpojumiem](#)”.

Līdz šim ir saskaņotas tikai divas standarta EN 301549 versijas:

1. [versija EN 301549 v2.1.2](#), saskaņota 2018. gada decembrī.
2. [jaunākā versija EN 301549 v3.2.1](#), kas kļuva par vienīgo attiecīgo standartu 2022. gada 12. februārī.

Ir paredzēts pārklāšanās periods, lai dalībvalstīm būtu laiks pielāgoties jaunākajai versijai.

Tas, cik labi nesenie ES tiesību akti un standarti attiecībā uz būvēto vidi tuvākajā un ilgtermiņā ietekmēs celtniecības un būvniecības praksi, ir atkarīgs ne tikai no juridisko un normatīvo tekstu formulējuma, bet arī no desmitiem tūkstošu politikas veidotāju, plānotāju, arhitektu, būvnieku un citu praktiķu izpratnes un gatavības pieņemt jaunas metodes un sadarboties ar ieinteresētajām personām (jo īpaši ēku klientiem un lietotājiem), lai attīstītu Eiropā nepieciešamās piekļūstamās ēkas.

1.3. Pieejama būvētā vide veicina ilgtspēju

Ir svarīgi atzīt, ka piekļūstamība lielā mērā veicina ilgtspējīgu attīstību, ja tiek piemērotas iekļaujošas vai universālas dizaina pieejas. Jau no paša sākuma veidojot vidi, kas atbilst visplašākajam lietotāju lokam, vēlāk šādi pielāgojumi (piemēram, rampu pievienošana vai durvju paplašināšana) nav nepieciešami, ietaupot materiālus, laiku un naudu – un šis ir tikai viens piemērs.

[Apvienoto Nāciju Organizācijas ilgtspējīgas attīstības mērķi](#) (IAM) 2030. gadam ietver 17 mērķus, no kuriem katrs ietver konkrētus mērķrādītājus. Nodrošinot pieejamu un iekļaujošu būvētu vidi, ko visi cilvēki var izmantot taisnīgi un neatkarīgi, tas var dot ieguldījumu vairāku ANO ilgtspējīgas attīstības mērķu sasniegšanā. Tie ir šādi:

- Nr. 3. Laba veselība un labklājība
- Nr. 9. Rūpniecība, inovācija un infrastruktūra
- Nr. 10. Samazināta nevienlīdzība

- Nr. 11. Ilgtspējīgas pilsētas un kopienas

Eiropas Savienība ir noteikusi **ilgtspējīgu attīstību** par augsta līmeņa politisku prioritāti un atbalsta ANO IAM īstenošanu ES iestādēs un dalībvalstīs. Tas ir skaidri noteikts [ES un Apvienoto Nāciju Organizācijā - kopīgi mērķi ilgtspējīgai nākotnei](#) (tīmekļa vietne).

1.4. Pieejamība kā daļa no dizaina izglītības: kad tā kļūs obligāta?

Izglītība ir būtisks elements, apsverot, kā Eiropā izveidot pieejamu vidi un ēkas. Diemžēl “pieejamība” nav obligāts priekšmets parastajās mācību programmās un izglītības programmās arhitektiem, plānotājiem un attiecīgajiem profesionāļiem. Austrijas apvienība “Design for All” [Dizains ikvienam] veica pētījumu, lai noskaidrotu, cik lielā mērā pieejamība, dizains ikvienam un/vai universālais dizains bija daļa no izglītības programmas dažādās arhitektūras skolās un universitātēs, galvenokārt Austrijā ([Design for All Austria, 2010. “Barrierefreies Bauen: Ausbildung und Beratung in Österreich. Analyse und Ausblick”](#) - pieejams vācu valodā).

Pētījuma beigās ir īsa nodaļa par “Dizaina mācīšana” starptautiskajām pieejām. Tika konstatēts, ka dizaina profesionāļiem trūkst zināšanu, kas ir šķērslis, lai sasniegtu pieejamu vidi. Pētījumā secināts:

“Mācot tikai to, “ko saka būvniecības tiesību akti”, tas noved pie zemākas izpratnes par “Dizains ikvienam” priekšrocībām visiem lietotājiem. Universālu dizainu un/vai Dizainu ikvienam nedrīkst uzskatīt par specializētu priekšmetu, un to nedrīkst uzskatīt par “Dizainu personām ar invaliditāti” — tie būtu jāiekļauj obligātajos pamatlīmeņaursos.”

Design for All Austria (2010, op.cit.)

1.5. Ēku kontrole: atbilstība pieejamības noteikumiem un standartiem

Visā Eiropā pastāv dažādi likumi un noteikumi, kas reglamentē ēku kontroli, un tas ietekmē pieejamības novērtējuma pakāpi un raksturu, kā arī ēku vispārējo kvalitāti un izmantojamību. Pēdējo 25 gadu laikā dažās valstīs ir vērojama tendence samazināt valsts iestāžu veiktos ēku kontroles pasākumus un atbilstības novērtēšanu. “Pašdeklarācija” ir aizstājusi publisko vai trešo personu kontroli. Tas var novest pie pieejamības prasību neapmierinošas īstenošanas tirgū.

Piekļuves konsultanti (kā jauna profesijas kategorija) varētu palīdzēt ar norādījumiem par projektēšanas standartiem un veikt atbilstības novērtēšanu. Apvienotajā Karalistē arvien vairāk tiek izmantoti piekļuves auditori — dažiem no tiem ir valsts sertifikāts, kas apliecina viņu zināšanas par būvniecības un projektēšanas standartiem. Grieķijas Tehniskā palāta ir sākusi izglītēt pieejamības auditorus saskaņā ar valsts rīcības plānu par personu ar invaliditāti tiesībām. Šie revidenti novērtēs publisko ēku pieejamību, ņemot vērā valsts tiesību aktus par pieejamību.

Piekļuves paziņojumi, ko sagatavojuši apmācīti pieejamības auditori, var būt vēl viens rīks, lai parādītu pieejamības līmeni būvētajā vidē, kur tiek sniegti pakalpojumi un produkti (RIBA, 2023. gads).

2. Eiropas regulas, kas attiecas uz būvēto vidi

2.1. Eiropas Piekļūstamības direktīva (EPD)

Eiropas Piekļūstamības direktīvu (EPD) Eiropas Savienība pieņēma 2019. gadā. Tā ir oficiāli zināma kā *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva (ES) 2019/882*

(2019. gada 17. aprīlis) par produktu un pakalpojumu piekļūstamības prasībām. Direktīva atbalsta dalībvalstu centienus saskaņotā veidā pildīt savas valsts saistības, kā arī saistības, kas tām noteiktas ANO Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām attiecībā uz pieejamību.

EPD mērķis ir uzlabot produktu un pakalpojumu pieejamību, lai veicinātu personu ar invaliditāti līdzdalību un iekļaušanu sabiedrībā. EPD galvenokārt aptver plašu produktu un pakalpojumu klāstu ar īpašām pieejamības prasībām un standartiem, kas jāievēro IKT/digitālo produktu un pakalpojumu ražotājiem un sniedzējiem tādās jomās kā sabiedriskais transports, elektroniskie sakari, banku pakalpojumi, e-grāmatas, e-komercija u. c. Direktīva attiecas arī uz publiskā sektora tīmekļa vietņu un mobilo lietotņu pieejamību. Tomēr EPD neattiecas uz ēkām un apbūvēto vidi kā tādu. Tajā ir iekļauts III pielikums ar indikatīvām prasībām ēkām, kurās tiek sniegti digitālie pakalpojumi, kas uzskaitīti tālāk.

Izcēlums. EPD III pielikums

Pieklūstamības prasības 4. panta 4. punkta nolūkos attiecībā uz būvēto vidi, kurā sniedz šīs direktīvas darbības jomā ietilpstošos pakalpojumus.

Lai personas ar invaliditāti pēc iespējas vairāk un neatkarīgi varētu izmantot būvēto vidi, kurā pakalpojums tiek sniegts un kura ir pakalpojuma sniedzēja atbildībā, kā minēts 4. panta 4. punktā, pieklūstamība koplietošanas teritorijām ietver šādus aspektus:

- a) attiecīgo āra teritoriju un iekārtu izmantošanu;
- b) piekļuvi ēkām;
- c) ieeju izmantošanu;
- d) ceļu izmantošanu horizontālā kustībā;
- e) ceļu izmantošanu vertikālā kustībā;
- f) publiski izmantojamās telpas;
- g) aprīkojuma un iekārtu izmantošanu pakalpojuma sniegšanā;
- h) tualetu un sanitāro iekārtu izmantošanu;
- i) izeju, evakuācijas ceļu izmantošanu un ārkārtas situāciju plānošanas koncepciju;
- j) komunikāciju un orientēšanos, izmantojot vairāk nekā vienu sensoro kanālu;
- k) iekārtu un ēku izmantošanu to paredzētajam nolūkam;
- l) aizsardzību pret apdraudējumiem vidē (gan iekštelpās, gan ārā).

Jāatzīmē, ka šis pielikuma teksts ir tikai vadlīnijas un tam nav Eiropas regulas vai standarta statusa. Šis pielikums norāda uz vēlmi, lai valdības visā Eiropas Savienībā izmantotu šos 12 punktus, izstrādājot un īstenojot noteikumus un politiku, kas paredz, ka jaunām ēkām un sabiedriskām telpām ir jābūt pieejamām personām ar invaliditāti. Līdz šim šis nodoms vai vēlme nav izpildīta ar vienotu un pārredzamu novērtēšanas metodi visā Eiropā, lai gan ir iespējams, ka dalībvalstīs ir ieviesti mehānismi, lai noteiktu vismaz dažus no šiem izpildes kritērijiem.

Eiropas Invaliditātes forums un citas Eiropas apvienības ar vilšanos ir norādījušas, ka EPD nespēj regulēt būvētās vides pieejamību ES dalībvalstīs.

Skatīt: [Accessible EU ziņojums par tiesību aktiem \(2023\)](#)

Dalībvalstīm līdz 2022. gada jūnijam bija jātransponē direktīvas nosacījumi nacionālajos tiesību aktos un jānodrošina atbilstība direktīvā izklāstītajām pieklūstamības prasībām. Jāatzīmē, ka tikai dažas valstis ir transponējušas direktīvu noteiktajā termiņā.

2.2. Direktīva 2014/24/ES - publiskais iepirkums

[Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2014/24/ES](#) (2014. gada 26. februāris) par publisko iepirkumu ir iekļauti nosacījumi par pieejamību publiskā iepirkuma procesos. Tas prasa, lai, valsts iestādēm iegādājoties preces, pakalpojumus vai būvdarbus, kas saistīti ar būvēto vidi, tiktu ņemti vērā pieejamības kritēriji. Direktīva mudina publiskā iepirkuma līgumos iekļaut pieejamības prasības.

[Regulā \(ES\) 2021/1058 par Eiropas Reģionālo attīstības fondu un Kohēzijas fondu](#) ir noteikta abu kohēzijas politikas fondu - Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF) un Kohēzijas fonda - darbības joma un mērķi. Šie finansēšanas instrumenti palīdz ES dalībvalstīm sasniegt to mērķus attiecībā uz ieguldījumiem darbvietās, izaugsmē un Eiropas teritoriālajā sadarbībā. Pieejamība ir īpaši minēta kā viens no “horizontāliem principiem” projektiem un pasākumiem, kas tiek finansēti šo fondu ietvaros. Direktīvas 5. pantā ir noteikts:

“Ņemot vērā Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, ERAF un Kohēzijas fonda īstenošanā būtu jāievēro horizontālie principi, kas izklāstīti Līguma par Eiropas Savienību (LES) 3. pantā un LES 10. pantā, tostarp LES 5. pantā noteiktie subsidiaritātes un proporcionalitātes principi. Dalībvalstīm būtu arī jāievēro pienākumi, kas noteikti Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijā par bērnu tiesībām un Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijā par personu ar invaliditāti tiesībām (ANO Konvencija), kā arī Eiropas Sociālo tiesību pīlāra principi, ko Eiropas Parlaments, Padome un Komisija izsludināja 2017. gadā, un jānodrošina pieejamība saskaņā ar ANO Konvencijas 9. pantu

un saskaņā ar Savienības tiesību aktiem, ar ko saskaņo produktu un pakalpojumu pieejamības prasības. Šajā sakarā ERAF un Kohēzijas fonds sinerģijā ar ESF+ būtu jāīsteno tā, lai veicinātu pāreju no aprūpes iestādē uz ģimenē un kopienā balstītu aprūpi, un būtu jācenšas sasniegt savus mērķus, lai veicinātu kvalitatīvu darbvietu radīšanu, nabadzības izskaušanu un sociālo iekļaušanu. Dalībvalstīm un Komisijai būtu jācenšas novērst nevienlīdzību un veicināt vīriešu un sieviešu līdztiesību un integrēt dzimumu perspektīvu, kā arī apkarot diskrimināciju dzimuma, rases vai etniskās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ. Nevienam no šiem fondiem nebūtu jāatbalsta darbības, kas veicina jebkāda veida segregāciju vai atstumtību, un, infrastruktūras finansēšanas gadījumā abiem fondiem būtu jānodrošina pieejamība personām ar invaliditāti.”

- Regula (ES) 2021/1058 (op.cit.).

3. Eiropas standarti, kas saistīti ar būvēto vidi

ES dalībvalstis ir pieņēmušas vairākus Eiropas (EN) un ISO standartus, kas kopā ar ES dalībvalstu nacionālajiem standartiem un pamatnostādnēm nodrošina pamatu būvētās vides pieejamības un lietojamības veicināšanai. Tie aptver virkni tematu, tostarp funkcionālās prasības, kuru pamatā ir lietotāju dažādo piekļuves vajadzību daudzveidība, īpašas tehniskās prasības attiecībā uz sabiedrisko vietu un ēku projektēšanu un veiktspēju kopumā, pieejamības prasības konkrētiem ēku tiem un testēšanas metodes.

Standartus par pieejamas un iekļaujošas vides izstrādi var izmantot:

- Pašvaldību darbinieki plānošanā, piekļuvē, projektēšanā, saglabāšanā un ēku kontrolē
- To privātā sektora partneri
- Arhitekti
- Interjera dizaineri

- Ainavu dizaineri.

Standarti attiecas arī uz citu publiskā un privātā sektora praktiķu, pedagogu un pakalpojumu sniedzēju darbu.

Skatīt arī: AccessibleEU, “Ziņojums par standartiem” (2023).

Eiropas standarti, kas saistīti ar būvētās vides pieejamību un izmantojamību, ir uzskaitīti zemāk.

Eiropas standarti būvētai videi*

[EN 81–20:2020](#) Drošības noteikumi liftu izbūvei un uzstādīšanai. Lifti cilvēku un preču pārvadāšanai. 20. daļa: Pasažieru un kravu pasažieru lifti

[EN 81–70:2021](#) Drošības noteikumi liftu izbūvei un uzstādīšanai. Īpaši pielāgojumi pasažieru un kravas pasažieru liftiem. 70. daļa: Liftu piekļūstamība personām, tostarp personām ar invaliditāti.

[EN 81–72:2020](#) Drošības noteikumi liftu izbūvei un uzstādīšanai. Īpaši pielāgojumi pasažieru un kravas pasažieru liftiem. 72. daļa: Ugunsdzēsēju lifti.

[EN 17210:2021](#) Būvētās vides pieejamība un lietojamība. Funkcionālās prasības.

[TR 17621](#) Būvētās vides pieejamība un lietojamība - Tehniskās veiktspējas kritēriji un specifikācijas

[TR 17622](#) Būvētās vides pieejamība un lietojamība - atbilstības novērtējums.

[EN 12182:2012](#) Pieejamība un mobilitāte būvētajā vidē — Saziņas līdzekļi un orientēšanās personām ar redzes un dzirdes traucējumiem. (Šis standarts tagad ir atcelts).

[EN 17161:2019](#) “Dizains ikvienam. Pieejamība”, izmantojot pieeju Dizains ikvienam produktam, precei un pakalpojumiem. Lietotāju loka paplašināšana.

[ISO/IEC rokasgrāmata 71:2014](#) “Rokasgrāmata par pieejamību standartos”.

[ISO/TR 22411:2021](#) Ergonomikas dati izmantošanai ISO/IEC rokasgrāmatas 71:2014 piemērošanā.

[ISO 21902:2021](#) Tūrisms un saistītie pakalpojumi — Pieejams tūrisms ikvienam. Prasības un ieteikumi.

* **Saites uz standartiem un tehniskajiem ziņojumiem, kas parādīti šajā logā, ir balstītas uz Britu Standartu institūta zināšanu bāzi, kas ir gan visaptveroša, gan vienkārši lietojama.**

Šo standartu un tehnisko ziņojumu saturs ir īsumā apkopots tālāk.

EN 81–20:2020 Drošības noteikumi liftu būvei un uzstādīšanai. Lifti cilvēku un preču pārvadāšanai. 20. daļa: Pasažieru un kravu pasažieru lifti. Nosaka drošības noteikumus pasažieru un preču liftu konstrukcijai, uzstādīšanai, izmantošanai un apkopei.

EN 81–70:2021 Drošības noteikumi liftu konstrukcijai un uzstādīšanai. Īpaši pielāgojumi pasažieru un kravas pasažieru liftiem. 70. daļa: Liftu pieejamība personām, tostarp personām ar invaliditāti. Šajā dokumentā ir noteiktas minimālās prasības attiecībā uz drošu un neatkarīgu piekļuvi liftiem un to izmantošanu personām, tostarp personām ar invaliditāti. Tā aptver personu ar invaliditāti vajadzības saskaņā ar A pielikumu. Norādījumi par risinājumiem, kā uzlabot pieejamību un lietojamību, ir sniegti D pielikumā.

EN 81–72:2020 Drošības noteikumi liftu konstrukcijai un uzstādīšanai. Īpaši pielāgojumi pasažieru un kravas pasažieru liftiem. 72. daļa: Ugunsdzēsēju lifti. Nosaka EN 81–20:2020 papildu prasības vai novirzes no standarta EN 81–20:2020 attiecībā uz jauniem pasažieru un kravas pasažieru liftiem, kurus var izmantot ugunsdzēsēšanas un evakuācijas nolūkos ugunsdzēsēju kontrolē.

EN 17210:2021 Būvētās vides pieejamība un lietojamība. Funkcionālās prasības. Šī standarta izstrādi uzdeva Eiropas Komisija saskaņā ar M/420, kurā noteiktas funkcionālās prasības attiecībā uz būvētās vides pieejamību un lietojamību. Tās attiecas, piemēram, uz:

- autostāvvietām,
- piekļuves ceļiem,

- pārvietošanās telpām,
- kāpnēm,
- durvīm un logiem,
- liftiem,
- apgaismojumu un iekštelpu klimatu,

cita starpā. Tajā ir arī noteiktas prasības un ieteikumi konkrētiem ēku tiptiem, tostarp:

- Mājoklis, izmitināšana uz nakti,
- Kultūras, atpūtas un sporta norises vietas,
- Administratīvās, dienesta un nodarbinātības ēkas,
- Konferenču norises vietas,
- Veselības aprūpes iestādes, bankas, slimnīcas,
- Izglītības ēkas,
- Tiesas un reliģiskās ēkas.

EN 1720:2021 pamatā ir divi tehniskie ziņojumi, kas arī sagatavoti saskaņā ar M/420 mandātu, un tie ir šādi:

TR 17621 Būvētās vides pieejamība un lietojamība - Tehniskās veiktspējas kritēriji un specifikācijas. Šis dokuments ir izstrādāts, lai papildinātu EN 17210 (skat. iepriekš), sniedzot piemērus par to, kādā veidā vai kādos veidos izpildīt EN 17210 funkcionālās prasības. Tas parāda to, kā var izpildīt tehniskās veiktspējas kritērijus un specifikācijas, lai veidotu pieejamu un lietojamu būvēto vidi, ievērojot Dizaina ikvienam jeb Universālā dizaina principus. Dokumentā ir norādīts, kas ir nepieciešams, lai panāktu saskaņotību ar šiem principiem, kas atvieglos taisnīgu un drošu lietošanu plašam lietotāju lokam. Tehniskās veiktspējas kritēriji un specifikācijas ir piemērojamas visā apbūvētās vides spektrā, un tos var izmantot kā kritērijus publisko iepirkumu līgumu piešķiršanai (atbalstot Publiskā iepirkuma direktīvas). Šie tehniskās veiktspējas kritēriji un specifikācijas ir īpaši piemērojamas sabiedriskās vai publiskās lietošanas vides, tostarp ārējo zonu, projektēšanai, būvniecībai, atjaunošanai vai pielāgošanai un uzturēšanai. **PIEZĪME.** Tehniskajā ziņojumā sniegtie piemēri nav saistoši. Alternatīvi nacionālajos standartos un noteikumos var noteikt tehniskās veiktspējas kritērijus un specifikācijas, lai izpildītu EN 17210 funkcionālās prasības.

TR 17622 Būvētās vides pieejamība un lietojamība - atbilstības novērtējums. Šajā dokumentā ir noteikti kritēriji, lai novērtētu būvētās vides atbilstību funkcionālajām prasībām un ieteikumiem, kas aprakstīti EN 17210 (skat. iepriekš), neatkarīgi no tā, vai ir pieprasīta pašdeklarācija, otrās puses apliecinājums vai trešās personas sertifikāts. Šajā dokumentā sniegti norādījumi par to, kā un kad ir jāņem vērā būvētās vides pieejamība un lietojamība visos būvniecības procesa posmos, tostarp priekšizpētes, projektēšanas, būvniecības, pabeigšanas un lietošanas posmā. To piemēro arī esošo ēku atjaunošanai vai pielāgošanai.

EN 12182:2012 Pieejamība un mobilitāte būvētajā vidē - Saziņas līdzekļi un orientēšanās personām ar redzes un dzirdes traucējumiem. Šis standarts attiecas uz tādām jomām kā norādes, signalizācija un taktilā informācija. Jāatzīmē, ka, lai gan šis standarts ir pieejams iegādei, tas vairs nav aktuāls un ir atsaukts.

[EN 17161:2019](#) “Dizains ikvienam. Pieejamība”, izmantojot pieeju ‘Dizains ikvienam’ produktiem, precēm un pakalpojumiem. Lietotāju loka paplašināšana. Šis standarts nosaka prasības, kas ļauj organizācijai projektēt, izstrādāt un nodrošināt produktus, preces un pakalpojumus tā, lai tiem varētu piekļūt, tos saprast un izmantot visplašākais lietotāju loks, tostarp personas ar invaliditāti. Dokumentā ir precizētas prasības un ieteikumi, kas ļauj organizācijai vērsties pie plaša lietotāju loka, identificējot dažādas vajadzības, īpašības, spējas un vēlmes, tieši vai netieši iesaistot lietotājus un izmantojot zināšanas par pieejamību savās procedūrās un procesos. Tajā noteiktas prasības, kas var ļaut organizācijai izpildīt piemērojamās tiesību aktu un normatīvās prasības attiecībā uz tās produktu, preču un pakalpojumu pieejamību.

ES līmenī plānots izstrādāt jaunu Eiropas saskaņoto standartu ar tehniskajām specifikācijām par būvētās vides pieejamību, lai papildinātu Eiropas Piekļūstamības direktīvu.

ISO 21542:2021 Būvētās vides pieejamība un lietojamība - Sabiedriskās ēkas - prasības. Šajā dokumentā ir noteiktas pamatprasības un nepieciešamie ieteikumi, lai izveidotu drošu, iekļaujošu, vecumdienām draudzīgu un ilgtspējīgu būvētu vidi, kas ir pieejama un kuru var izmantot ikviens. Šā dokumenta mērķis ir aprakstīt, kā ēka būtu jāprojektē, jābūvē, jāpārvalda un jāuztur, lai cilvēki varētu: piekļūt un iekļūt ēkā; izmantot ēkas iekārtas, pakalpojumus un informācijas tīklus; iziet no ēkas normālos apstākļos; un evakuēties no ēkas ārkārtas situācijā. Šā dokumenta mērķis ir apmierināt visplašākā iedzīvotāju vairākuma vajadzības. Šis mērķis tiek sasniegts, pamatojoties uz vienošanos par vispārpieņemtajiem, obligātajiem standartiem, lai ņemtu vērā cilvēku daudzveidību un variācijas, vecumu, spēju un uzvedību, kas ir kopīga katrā sabiedrībā. Tajā sniegti arī norādījumi par labu ēku apsaimniekošanas praksi un procedūrām, kas ir būtiskas, lai ēkas dzīves cikla laikā uzturētu sākotnēji būvēto vai pielāgoto veiktspēju un ugunsgrēka vai citu ārkārtas gadījumu rezultātā nodrošinātu, ka plānotā drošības stratēģija tiek sekmīgi uzsākta un īstenota.

ISO/IEC rokasgrāmata 71:2014 un norādījumu dokuments ISO/TR 22411:2021 par ergonomiskiem datiem, papildinājumu un izpratni par ISO 21542 standarta prasībām.

ISO 21902:2021 Tūrisms un saistītie pakalpojumi - Pieejams tūrisms ikvienam. Prasības un ieteikumi. Šajā dokumentā ir noteiktas prasības un sniegtas vadlīnijas attiecībā uz "pieejamu tūrismu ikvienam", lai nodrošinātu vienlīdzīgu piekļuvi tūrismam un tā baudīšanu visplašākajam visu vecumu un spēju cilvēku lokam. Tajā sniegta informācija par politikas veidošanas, stratēģijas, infrastruktūras, produktu un pakalpojumu galvenajiem aspektiem, un tā ir adresēta visām ieinteresētajām personām, kuras ir iesaistītas tūrisma piegādes ķēdē, neatkarīgi no tā, vai tās ir no publiskā vai privātā sektora. To piemēro vietējā, reģionālā, nacionālajā un starptautiskā līmenī. Standarts attiecas uz ISO 21542 standartu jautājumos, kas saistīti ar būvēto vides infrastruktūru. Attiecībā uz konkrētiem ēku izmantošanas veidiem, piemēram, izmitināšanu, kultūras, atpūtas un sporta izmantošanu, administratīvām, dienesta un

nodarbinātības ēkām, kā arī āra un pilsētu teritorijām un transporta objektiem funkcionālās piekļūstamības pamatprasības papildina galvenās prasības un ieteikumi, ko savukārt papildina citi saistīti standarti vai vadlīnijas. Standarta potenciālie lietotāji cita starpā ietver valsts pārvaldes iestādes, izmitināšanas pakalpojumus, ēdināšanas un restorānu pakalpojumus, transportu, ceļojumu rīkotājus un ceļojumu aģentūras, MICE un brīvā laika pavadīšanas pasākumus, kā arī pakalpojumu sniedzējus no citām ekonomikas nozarēm, kas saistītas ar tūrismu, ceļojumu un galamērķu pārvaldību, tostarp to līgumslēdzējus un piegādātājus. Apvienoto Nāciju Organizācijas Pasaules Tūrisma organizācija (ANPTO) ir publicējusi ISO standartam pievienoto “Lietotāju rokasgrāmatu” sēriju, kurā sniegts kopsavilkums par pasākumiem, ko ieinteresētās personas var veikt dažādās tūrisma un transporta apakšnozarēs. (ANPTO, 2022., 2023. gads).

Pašlaik tiek gatavoti papildu ISO norādījumi par a) vides pieejamību bērniem ar invaliditāti un b) kultūras mantojuma ēku un pieminekļu pieejamību.

3.1. Sertifikācija par pieejamības noteikumu un standartu atbilstību un “Labas prakses” atzīšana

Eiropas valstīs pastāv dažādas sertifikācijas metodes un atzīti sertifikāti, ko izmanto, lai nodrošinātu atbilstību pieejamības standartiem būvētajā vidē, pamatojoties uz ES, nacionālajiem vai reģionālajiem tiesību aktiem un praksi. Sertifikācijas juridiskā izpilde ne vienmēr ir piemērojama, lai gan pieejamības prasības, kas ietvertas spēkā esošajos nacionālajos vai reģionālajos būvniecības noteikumos, parasti novērtē un sertificē kā izpildītas, kad tiek nodota ekspluatācijā jauna vai atjaunota ēka.

Atbilstību var novērtēt dažādi, izmantojot pašdeklarācijas, atbilstības novērtējumus vai trešo personu veiktas verifikācijas procesus atkarībā no jurisdikcijas juridiskajām prasībām vietējā, reģionālā, nacionālajā vai ES līmenī.

Labas prakses atzīšana pieejamības jomā var būt balstīta uz definīcijām vai kritērijiem, kas izveidoti, lai pamatotu dotācijas vai subsīdijas, vai lai atzītu vai piešķirtu balvas par “labu praksi” vai kā tirdzniecības instrumentu, jo īpaši tūrisma galamērķu gadījumā.

Dažas no plašāk izmantotajām metodēm un sertifikātiem ir šādas:

1. Nacionālās un reģionālās pieejamības sertifikācijas sistēmas: Daudzas ES dalībvalstis ir izstrādājušas savas nacionālās vai reģionālās pieejamības sertifikācijas shēmas vai marķējumus. Šīs shēmas bieži ietver piekļūstamības elementu novērtēšanu ēkās un infrastruktūrā, pamatojoties uz īpašām valsts prasībām un vadlīnijām. Piemēram, “Pieejama būvētās vides zīme” [“Accessible Built Environment Label”] Francijā un “Vācijas Pieejamības sertifikāts” [“German Accessibility Certificate”] Vācijā.
2. Pieejamības informācijas shēmas tūrisma galamērķiem, tūrisma ēkām un objektiem darbojas daudzās ES valstīs un starptautiskā mērogā. Skatīt <https://pantou.org/accessibility-info> Tāpat kā iepriekš 1. punktā, tās parasti izmanto raksturīgus marķējumus un sniedz detalizētu informāciju par pieejamību tīmekļa vietnēs vai “Piekļuves ceļvežos” kā līdzekli, lai paziņotu un reklamētu vietas pieejamības raksturojošās pazīmes potenciālajiem apmeklētājiem ar invaliditāti vai citiem ar īpašām piekļuves prasībām.
3. Eiropas Piekļūstamības direktīvas (EPD) atbilstība: Eiropas Piekļūstamības direktīvā (EPD) ir noteiktas minimālās pieejamības prasības virknei produktu un pakalpojumu, tostarp būvētajai videi (III pielikumā, kā minēts iepriekš). Atbilstība EPD nozīmē pierādīt atbilstību noteiktajiem piekļūstamības kritērijiem, kurus var novērtēt, izmantojot pašdeklarācijas, atbilstības novērtējumus vai trešo personu veiktas verifikācijas procesus.

4. ES Pieejamas pilsētas balva: Atzīst pilsētas un pašvaldības, kas prioritizē un īsteno pieejamības pasākumus pilsētu teritorijās.
5. Pieejama tūrisma galamērķa sertifikācija: Sertificē galamērķus, kas nodrošina pieejamas tūrisma iespējas un pakalpojumus. (Dažādu shēmu ietvaros var atrast Francijā, Spānijā un Portugālē).
6. BREEAM In-Use: BREEAM (saīsinājums no angļu valodas: Apvienotās Karalistes Ēku pētniecības institūcijas vides novērtējuma metode) ir plaši atzīta ilgtspējas sertifikācijas sistēma. Lai gan BREEAM In-Use galvenokārt novērtē vides ilgtspēju, tajā ir iekļauti arī kritēriji, kas saistīti ar piekļūstamību un lietojamību, tādējādi veicinot ēkas vispārējo piekļūstamības novērtējumu.

Ir svarīgi atzīmēt, ka īpašu sertifikācijas metožu un atzīšanas shēmu pieņemšana un izmantošana dažādās ES dalībvalstīs ievērojami atšķiras, un līdz šim nav sagatavots pilnīgs pārskats par tām. Katrai valstij var būt savas vēlamās shēmas vai sertifikāti, kā arī valsts noteikumi un prasības attiecībā uz pieejamības novērtēšanu un sertifikēšanu būvētajā vidē.

3.2. Projektēšanas vadlīnijas par būvētās vides pieejamību

Daudzās ES dalībvalstīs un trešās valstīs publiskā sektora iestādes, privātas organizācijas un bezpeļņas organizācijas un fondi ir izstrādājuši un publicējuši daudzas projektēšanas vadlīnijas par būvētās vides pieejamību.

Šo vadlīniju mērķis ir sniegt norādījumus un padomus par projektēšanas risinājumiem un iespējām, bieži ilustrējot pieejas, kas var palīdzēt veidot labāku vidi visiem, vienlaikus izpildot pieejamības tiesību aktu un noteikumu prasības.

AccessibleEU mērķis ir apkopot atsaucē uz labākajiem no šiem vadlīniju dokumentiem, un tie tiks uzskaitīti AccessibleEU Resursu centra tiešsaistes bibliotēkā.

4. Dažas izmaiņas pieklūstamības tiesību aktos un standartos ārpus ES

4.1. Apvienoto Nāciju Organizācija

4.1.1. ANO Konvencija

Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (ANO Konvencija) ar tās fakultatīvo protokolu Ģenerālā asambleja pieņēma 2006. gada 13. decembrī. Tas kā starptautisks juridisks instruments stājās spēkā 2008. gada 3. maijā. Pilnīga informācija ir atrodama ANO tīmekļa vietnē: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>.

Pieejamības un lietojamības principi ir pamatoti ar ANO Konvencijas preambulas g) apakšpunktu un 9., 10., 11., 12. un 19. pantu.

Proti, **9. pantā Pieejamība** ir noteikts:

“Lai personas ar invaliditāti varētu dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi piedalīties visās dzīves jomās, dalībvalstis veic atbilstošus pasākumus, lai vienlīdzīgi ar citiem nodrošinātu personām ar invaliditāti pieeju fiziskajai videi, transportam, informācijai un sakariem, tostarp informācijas un sakaru tehnoloģijām un sistēmām, un citiem objektiem un pakalpojumiem, kas ir atvērti vai ko sniedz sabiedrībai gan pilsētās, gan lauku rajonos. Šie pasākumi, kas ietver pieejamībai traucējošu šķēršļu un barjeru identificēšanu un likvidēšanu, cita starpā attiecas uz:

- a. ēkām, ceļiem, transportu un citiem iekštelpu un āra objektiem, tostarp skolām, mājokļiem, ārstniecības iestādēm un darba vietām;
- b. informācijas, sakaru un citiem pakalpojumiem, tostarp elektroniskajiem pakalpojumiem un avārijas dienestiem.”

9. pantā ir noteikts, ka Dalībvalstis veic arī atbilstošus pasākumus, lai: izstrādātu minimālos standartus un vadlīnijas attiecībā uz pieejamību; nodrošinātu, ka sabiedrībai atvērtie privātā sektora objekti un to sniegtie pakalpojumi ir pilnībā pieejami; nodrošinātu apmācību ieinteresētajām personām; atvērtos objektos nodrošinātu informāciju Braila rakstā un viegli lasāmos un saprotamos veidos; un sniegtu palīdzību personām ar invaliditāti, lai cita starpā atvieglotu pieejamību sabiedrībai pieejamām ēkām un citiem objektiem.

Šos pieejamības un lietojamības principus pastiprina Apvienoto Nāciju Organizācijas un dažu tās struktūrvienību darbības un iniciatīvas.

4.1.2. ANO Ilgtspējīgas attīstības programma

Apvienoto Nāciju Organizācijas ilgtspējīgas attīstības mērķi (IAM) 2030. gadam atzīst būvētās vides nozīmi iekļaušanas, piekļūstamības un neatkarības veicināšanā personām ar invaliditāti. Vairāki IAM mērķi un mērķrādītāji tieši vai netieši pievēršas būvētās vides ietekmei uz personām ar invaliditāti, tostarp:

1. 4. mērķis: Kvalitatīva izglītība: 4.5 apakšmērķis uzsver, ka ir svarīgi nodrošināt vienlīdzīgu piekļuvi visiem izglītības un profesionālās apmācības līmeņiem neaizsargātām grupām, tostarp personām ar invaliditāti. Būvētajai videi ir nozīme iekļaujošu izglītības iestāžu izveidē, kas atbilst skolēnu ar invaliditāti dažādajām vajadzībām.
2. 9. mērķis: Rūpniecība, inovācija un infrastruktūra: 9.1. apakšmērķī uzsvērta nepieciešamība attīstīt uzticamu, ilgtspējīgu un noturīgu infrastruktūru, tostarp transporta sistēmas, lai atbalstītu ekonomikas attīstību un cilvēku labklājību. Pieejamai infrastruktūrai ir būtiska nozīme personu ar invaliditāti iekļaušanas un mobilitātes nodrošināšanā.
3. 10. mērķis: Samazināta nevienlīdzība: Šis mērķis uzsver, cik svarīgi ir samazināt nevienlīdzību valstu iekšienē un starp tām. Tas ietver mērķus, kas vērsti uz sociālo, ekonomisko un politisko iekļaušanu, veicinot vienlīdzīgu piekļuvi sociālajai aizsardzībai, pamatpakalpojumiem un

- infrastrukturā, kas ir būtiski, lai nodrošinātu personu ar invaliditāti iekļaušanu un neatkarību.
4. 11. mērķis: Ilgtspējīgas pilsētas un kopienas: Šis mērķis ir vērsts uz to, lai padarītu pilsētas un apdzīvotas vietas iekļaujošas, drošas, noturīgas un ilgtspējīgas. 11.7. apakšmērķis ir īpaši vērsts uz vispārējas piekļuves nodrošināšanu drošām, iekļaujošām un pieejamām zaļām un sabiedriskām telpām, padarot tās noturīgas un ilgtspējīgas visiem, tostarp personām ar invaliditāti.
 5. 17. mērķis: Partnerības mērķu sasniegšanai: Šis mērķis ir vērsts uz globālo partnerību stiprināšanu, lai panāktu ilgtspējīgu attīstību. Sadarbība starp valdībām, organizācijām un ieinteresētajām personām ir būtiska, lai izstrādātu iekļaujošu politiku, īstenotu pieejamības standartus un radītu vidi, kas dod iespējas personām ar invaliditāti.

IAS mērķi un uzdevumi uzsver, ka ir nepieciešama iekļaujoša un pieejama infrastruktūra, pakalpojumi un vide, kas veicina personu ar invaliditāti iekļaušanu un neatkarību. Risinot jautājumus, kas saistīti ar piekļūstamību, iekļaujošu dizainu un vienlīdzīgu piekļuvi infrastruktūrai un pakalpojumiem, IAM var palīdzēt radīt iekļaujošāku un ilgtspējīgāku pasauli visām personām, tostarp personām ar invaliditāti.

Personu ar invaliditāti aizsardzība smagos dabas apstākļos, piemēram, zemestrīcēs, plūdos, zemes nogruvumos, taifūnos un cunami, tiek risināta saskaņā ar [Sendai ietvarprogrammu katastrofu riska mazināšanai \(2015.–2030. gads\)](#), kas ir daļa no ANO Ilgtspējīgas attīstības dienaskārtības.

4.1.3. Pasaules Veselības organizācija

[Pasaules Veselības organizācijas Globālajā stratēģijā un rīcības plānā novecošanas un veselības jomā 2016.–2020. gadam un PVO Veselīgas novecošanās dekādes rīcības plānā 2021.–2030. gadam](#) ir aplūkoti pasākumi, kuru mērķis ir veicināt aktīvu novecošanos, tostarp, izmantojot universālo dizainu, izveidot vecumdienām labvēlīgu vidi.

4.2. Likums par amerikāņiem ar invaliditāti (LAI)

LAI kļuva juridiski saistošs 1990. gada 26. jūlijā. LAI ir nozīmīgs tiesību akts par pilsoniskajām tiesībām Amerikas Savienotajās Valstīs, kas aizliedz diskrimināciju pret personām ar invaliditāti un nodrošina vienlīdzīgas iespējas un piekļuvi sabiedriskajiem mājokļiem, nodarbinātībai, transportam, valsts un pašvaldību pakalpojumiem un telesakariem. Kopš LAI stāšanās spēkā tas ir būtiski ietekmējis cilvēku ar invaliditāti dzīves uzlabošanos un pieejamības un iekļaušanas veicināšanu dažādās sabiedrības jomās. Jau vairāk nekā 30 gadus LAI ir kalpojis par paraugu citām valstīm savu invaliditātes tiesību un pieejamības tiesību aktu izstrādē. Daudzas valstis, izstrādājot nacionālos tiesību aktus, lai aizsargātu personu ar invaliditāti tiesības, ir uzlūkojušas LAI kā iedvesmas un norādījumu avotu. Lai gan īpašie tiesību akti un noteikumi par pieejamību dažādās valstīs atšķiras, LAI ir bijusi nozīmīga loma, veidojot globālas diskusijas par pieejamību un veicinot personu ar invaliditāti tiesības. Tā ietekme ASV ir veicinājusi pieejamības tiesību aktu un prakses attīstību visā pasaulē.

4.3. Kanāda

2022. gada novembrī organizācija “Kanādas pieejamības standarti” [Accessibility Standards Canada] sagatavoja 116 lappušu dokumenta projektu “Būvvides paraugstandarts – pieejamība [“A Model Standard for the build environment — accessibility”]. Plānotais standarts pēc apstiprināšanas attiektos uz visām Kanādas provincēm. Lai gan šis projekts tiek izstrādāts un var tikt grozīts, tajā ir noteiktas gan funkcionālās prasības, gan tehniskās specifikācijas attiecībā uz ēku, sistēmu un projektēšanas komponentu pieejamību, kas var būt noderīgs atsauces avots iespējamam saskaņotam standartam Eiropā.

4.4. Apvienotā Karaliste

Britu Standartu institūts (BSI) ir pārskatījis BS 8300:2018 “Pieejamas un iekļaujošas būvētās vides dizains”. Šā standarta mērķis ir sniegt klientiem, projektēšanas speciālistiem, celtniekiem, pašvaldību amatpersonām, izpildiestādēm un galu galā ēku lietotājiem informāciju, kas tiem nepieciešama, lai radītu iekļaujošu vidi jau no projekta sākuma. Iekļaujoša vide ir tāda, kas ir pieejama pēc iespējas plašākam cilvēku lokam, tostarp cilvēkiem ar invaliditāti, vecāka gadagājuma cilvēkiem un bērniem.

BS 8300 tagad ir divas daļas: *1. daļa: Ārējā vide - prakses kodekss* un *2. daļa: Ēkas - prakses kodekss*. 1. daļa galvenokārt attiecas uz piekļuvi ārējai videi un ap to un pieeju ēkām; 2. daļā sniegti norādījumi par piekļuvi ēkās, tostarp par iespējām, kas būtu jānodrošina ēkās. Ieteikumi abās BS 8300 daļās ir papildināti ar komentāriem par “kopējo ainu”, kas veidoti arī tiem lasītājiem, kuri nepārzina šķēršļus, ar kuriem saskaras cilvēki ar invaliditāti. Dažos gadījumos ieteikumi ir konkrēti; citos iekļauti izmēru diapazoni. Izmēru diapazoni ir paredzēti, lai nodrošinātu dizaineriem zināmu dizaina risinājumu elastību.

5. Noslēguma piezīmes

AccessibleEU izstrādās darbības, kas vērstas uz ES būvētās vides politiku, īstenošanas uzraudzību un atbilstību tiesību aktiem un standartiem, lai uzlabotu piekļuvi attiecīgajām zināšanām un attīstītu speciālistu prasmes, apzinātu un apmainītos ar labu praksi un veiktu pētījumus.

6. Atsauces un tālāka lasīšana

Kanādas pieejamības standarti (2022). [2022. gada novembra ASC-2.3. projekts. Modeļa standarts būvētajai videi - pieejamība.](#)

AccessibleEU (2023) ziņojums par IKT. AccessibleEU Resursu centrs. Eiropas Komisija.

- AccessibleEU (2023) ziņojums par tiesību aktiem. AccessibleEU Resursu centrs. Eiropas Komisija.
- AccessibleEU (2023) ziņojums par standartiem. AccessibleEU Resursu centrs. Eiropas Komisija.
- AccessibleEU (2023) ziņojums par transportu. AccessibleEU Resursu centrs. Eiropas Komisija.
- Britu Standartu institūts (2018). [BS 8300–1:2018](#) Pieejamas un iekļaujošas būvētās vides projektēšana: Ārējā vide. Prakses kodekss.
- Britu Standartu institūts (2018). [BS 8300–2:2018](#). Pieejamas un iekļaujošas būvētās vides dizains. Ēkas. Prakses kodekss
- CEN-CENELEC (2011). [Mandāts M/420 gala kopējais ziņojums par pieejamības standartiem \(2011. gads\)](#). Publicēja CEN/BT darba grupa 207.
- CEN-CENELEC (2012) [EN 12182:2012](#) Pieejamība un mobilitāte būvētajā vidē - Saziņas līdzekļi un orientēšanās personām ar redzes un dzirdes traucējumiem. (Šis standarts tagad ir atcelts).
- CEN-CENELEC (2017). [Pieejamības noteikumi un standarti būvētajā vidē](#). Mandāts M/420 Ekspertu darba grupa/Monika Klenovec.
- CEN-CENELEC (2019) [EN 17161:2019](#) “Dizains ikvienam - pieejamība” (“Design for All - Accessibility”), izmantojot pieeju “Dizains ikvienam” produktiem, precēm un pakalpojumiem. Lietotāju loka paplašināšana.
- CEN-CENELEC (2020) [EN 81-72:2020](#) Drošības noteikumi liftu konstrukcijai un uzstādīšanai. Īpaši pielāgojumi pasažieru un kravas pasažieru liftiem. 72. daļa: Ugunsdzēsēju lifti.
- CEN-CENELEC (2020) [EN 81-20:2020](#) Drošības noteikumi liftu konstrukcijai un uzstādīšanai. Lifti cilvēku un preču pārvadāšanai. 20. daļa: Pasažieru un kravu pasažieru lifti.

CEN-CENELEC (2021) [EN 81-70:2021](#) Drošības noteikumi liftu konstrukcijai un uzstādīšanai. Īpaši pielietojumi pasažieru un kravas pasažieru liftiem. 70. daļa: Liftu pieejamība personām, tostarp personām ar invaliditāti.

CEN-CENELEC (2021) [EN 17210:2021](#) Būvētās vides pieejamība un lietojamība. Funkcionālās prasības.

CEN-CENELEC (2021) [TR 17621](#) Būvētās vides pieejamība un lietojamība. Tehniskās veiktspējas kritēriji un specifikācijas.

CEN-CENELEC (2021) [TR 17622](#) Būvētās vides pieejamība un lietojamība - atbilstības novērtējums.

Austrijas Dizains ikvienam (2010). Būvniecība bez šķēršļiem: apmācība un konsultācijas Austrijā. Analīze un perspektīvas.

<https://www.designforall.at/wp-content/uploads/2012/05/BarrierefreiesBauen-Projektbericht.pdf>

EUCAN - Eiropas pieejamības koncepcija (2003). [Tehniskās palīdzības rokasgrāmata](#). Luksemburga

Eiropas Komisija. AccessibleEU Resursu centrs, tīmekļa vietne:

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1612&langId=en>

Eiropas Komisija: [Eiropas Parlamenta un Padomes Regula](#) Nr. 1107/2006 (2006. gada 5. jūlijs) par invalīdu un personu ar ierobežotām pārvietošanās spējām tiesībām, ceļojot ar gaisa transportu.

Eiropas Komisija: [Eiropas Parlamenta un Padomes Regula](#) Nr. 1371/2007 (2007. gada 23. oktobris) par dzelzceļa pasažieru tiesībām un pienākumiem (Zaudējusi spēku)

Eiropas Komisija: Eiropas Parlamenta un Padomes [2010.gada 24. novembra Regula](#) Nr. 1177/2010 par pasažieru tiesībām, ceļojot pa jūru un iekšzemes ūdensceļiem, un ar ko groza Regulu (EK) Nr. 2006/2004

- Eiropas Komisija: [Eiropas Parlamenta un Padomes Regula](#) Nr. 181/2011 (2011. gada 16. februāris) par autobusu pasažieru tiesībām un par grozījumiem Regulā (EK) Nr. 2006/2004
- Eiropas Komisija: [Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva](#) 2014/24 (2014. gada 26. februāris) par publisko iepirkumu un ar ko atceļ Direktīvu 2004/18/EK
- Eiropas Komisija (2019) [Eiropas Parlamenta un Padomes 2019. gada 17. aprīļa Direktīva \(ES\) 2019/882 par produktu un pakalpojumu pieklūstamības prasībām.](#) (Eiropas Pieklūstamības direktīva).
- Eiropas Komisija, (2020). [Komunikācija: Ilgtspējīgas un viedas mobilitātes stratēģija](#) - Eiropas transporta virzība uz nākotni. COM/2020/789 final.
- Eiropas Komisija (2021). [Personu ar invaliditāti tiesību stratēģija 2021.–2030. gadam](#) (Rīcības plāns invaliditātes jomā) COM(2021) 101 final.
- Eiropas Padome. Ministru komiteja (2001). [Rezolūcija ResAP\(2001\)1](#) par universālā dizaina principu ieviešanu visu to profesiju mācību programmās, kuras strādā ar būvēto vidi.
- Eiropas Neredzīgo savienība (2012), [EBU pētījums par kultūras pieejamību](#) . Pašreizējie pieejamības līmeņi kultūras pasākumu norises vietām un pasākumiem Eiropā.
- Eiropas Parlaments. Publiskā iepirkuma līgumi.
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/34/public-procurement-contracts>
- Info-Handicap (2006). Rokasgrāmata Būvēt ikvienam. (Arī franču un itāļu valodā) <https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.reports.228>
- Starptautiskā Standartu organizācija (2021). [ISO 21542:2021](#) Būvētās vides pieejamība un lietojamība - Sabiedriskās ēkas. Prasības.
- Starptautiskā Standartu organizācija (2014). [ISO/IEC rokasgrāmata 71:2014](#)“Rokasgrāmata par standartu pieejamību”.

- Starptautiskā Standartu organizācija (2021). [ISO/TR 22411:2021](#) Ergonomikas dati izmantošanai ISO/IEC rokasgrāmatas 71:2014 piemērošanā.
- Starptautiskā Standartu organizācija (2021). [ISO 21902:2021](#) Tūrisms un saistītie pakalpojumi - Pieejams tūrisms ikvienam. Prasības un ieteikumi.
- Mace, R., Connell B.R., Jones M., Mueller J., Mullick A., Ostroff E., Sanford J., Steinfeld E., Story M. un Vanderheiden, G. (1997). Universālā dizaina principi. Versija 2.0–4/1/97. Universālā dizaina centrs, N.C. Valsts universitāte.
- <https://web.stanford.edu/class/engr110/2007/PUD.pdf>
- Valsts invaliditātes iestāde, Universālā dizaina izcilības centrs. [Būvētās vides piekļuves audita vadlīnijas](#).
- Priestley, M. (2013), Nacionālās pieejamības prasības un standarti produktiem un pakalpojumiem Eiropas vienotajā tirgū: pārskats un piemēri Eiropas Invaliditātes ekspertu akadēmiskā tīkla (ANED) vārdā <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=14840&langId=en>
- RIBA un Pieejamas vides centrs (CAE) (2023). [Piekļuves audits rokasgrāmata, 3. izdevums](#). Londonā.
- Apvienoto Nāciju Organizācija (2006). Ģenerālā asambleja 2006. gada 13. decembrī pieņēma Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām (CRPD) ar tās fakultatīvo protokolu.
- <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>.
- ANO Pasaules Veselības organizācija (2016). [Globālā stratēģija un rīcības plāns novecošanās un veselības jomā 2016.–2020. gadam](#)
- ANO Pasaules Veselības organizācija (2021) [PVO Veselīgas novecošanās dekādes rīcības plāns 2021.–2030. gadam](#)
- ANO Pasaules Tūrisma organizācija (2022, 2023). Lietotāja rokasgrāmata izmitināšanas pakalpojumu sniedzējiem un galamērķiem, lai īstenotu ISO

pieejamības standartu 21902: 2021. g.

<https://www.unwto.org/accessibility>.